

Warszawa, 03-08-2025 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

II.510.792.2025.MA

Pan

Waldemar Żurek

Minister Sprawiedliwości

Prokurator Generalny

ePUAP

Szanowny Panie Ministrze,

w sferze mojego zainteresowania pozostaje problematyka dotycząca możliwości dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie, w tym zwłaszcza problematyka zapewnienia stosownych pouczeń dla osoby uprawnionej do powyższych roszczeń, na co w związku z napływającymi do mojego Biura wnioskami obywateli, pragnę zwrócić szczególną uwagę.

Stosownie do treści art. 16 § 1 k.p.k.¹, jeżeli organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciążących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy. Wypada jednak zauważyć, że żaden przepis nie nakłada na organy procesowe obowiązku pouczenia o możliwości dochodzenia

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46 z późn. zm.; dalej: k.p.k.).

odszkodowania i zadośćuczynienia za niewątpliwie niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie czy zatrzymanie. Oczywiście, zakres obligatoryjnego pouczenia przez organ procesowy na zasadzie art. 16 § 1 k.p.k. jest zawsze pozostawiony do decyzji ustawodawcy, ale wydaje się, że w przypadku praw poszkodowanych oczywiście niesłusznym zatrzymaniem, tymczasowym aresztowaniem oraz skazaniem, względna swoboda owej decyzji została przekroczona. Dotychczasowy brak pouczeń procesowych, zarówno o samym prawie, jak i zasadach dochodzenia powyższych roszczeń od Skarbu Państwa, postrzegam jako nieakceptowalne z punktu widzenia wartości wyrażonych w art. 77 ust. 1 Konstytucji RP² przeniesienie ciężaru ryzyka nieprawidłowego i szkodliwego dla obywateli działania władzy publicznej - z jednostki - na państwo.

Zastrzeżenia dodatkowo wzmacnia okoliczność, że termin roczny dla dochodzenia powyższych roszczeń odszkodowawczych, stosownie do art. 555 k.p.k. także nie spełnia przesłanek racjonalności, jest nieproporcjonalnie krótki, przez co narusza standardy konstytucyjne, opisane w art. 77 ust. 1 w zw. z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP, a także w art. 64 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Takie ukształtowanie terminu przedawnienia uniemożliwia skuteczne dochodzenie odpowiedzialności od Skarbu Państwa, istotnie podważając zaufanie obywateli do państwa i stosowanych procedur. Od dawna bowiem, zarówno moje wystąpienia³, poświęcone tej problematyce konferencje⁴ jak i wystąpienia mojego poprzednika - Rzecznika Praw Obywatelskich VII kadencji⁵, zawierały postulaty o wydłużenie terminu przedawnienia dla dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie, uznając, że obecnie funkcjonujący termin roczny narusza standardy Konstytucji RP.

Z inicjatywy Rzecznika Praw Obywatelskich VII kadencji (nr sprawy w BRPO: II.513.1.2016) była podejmowana w tym zakresie inicjatywa ustawodawcza z ramienia

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.; dalej: Konstytucja RP).

³<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-niesluszne-zarzuty-oskarzenie-odszkodowanie-zadoscuczynienie-ms-odpowiedz> (dostęp: 16.07.2025 r.).

⁴ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/brpo-konferencja-problemy-stosowania-srodkow-zapobiegawczych-relacja> (dostęp: 16.07.2025 r.).

⁵ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-za-dluzszym-przedawnieniem-rozszczen-obywatela-przeciwpanstwu-za-niesluszne-skazanie-aresztowanie-zatrzymanie> (dostęp: 16.07.2025 r.).

Komisji Ustawodawczej Senatu RP, oznaczona drukiem senackim nr 239⁶, która także materializowała potrzebę wydłużenia rocznego terminu przedawnienia dla wskazanych roszczeń wobec Skarbu Państwa.

W tym zakresie dostrzegam jednak, z pełną akceptacją, projektowane kierunki zmian prowadzące do wydłużenia wskazanego terminu, przygotowane w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, ozn. UD153 na stronach Rządowego Centrum Legislacji⁷, do której w opinii z dnia 25 listopada 2024 r. złożyłem aprobujące uwagi⁸. Jest to w istocie rzeczy powrót do wcześniejszej wersji art. 555 k.p.k., obowiązującej od dnia 1 lipca 2015 r. do dnia 15 kwietnia 2016 r., przewidującej 3-letni termin przedawnienia dla dochodzenia omawianych roszczeń. Jednocześnie żywię głęboką nadzieję, że wskazane propozycje legislacyjne znajdą wkrótce odzwierciedlenie w stosownych unormowaniach, na co najbardziej oczekują obywatele poszkodowani przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej w postępowaniu karnym.

Należy jednak wyraźnie podkreślić, że nawet urzeczywistnienie tych założeń w zakresie wydłużenia terminu przedawnienia, nie zmieni sytuacji osoby uprawnionej do dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia przed sądem karnym, o ile nie zostanie ona wcześniej odpowiednio pouczona, zarówno o prawie do wymienionych roszczeń, jak i samej procedurze ich dochodzenia, w tym przewidzianym terminie przedawnienia. Jest to podstawowy i zasadniczy warunek, abyśmy mogli mówić o rzeczywistym realizowaniu uprawnień procesowych, niezależnie jak długi byłby termin przedawnienia, ostatecznie zaproponowany i uchwalony przez ustawodawcę. Brak rzetelnej informacji procesowej nie pozostaje bez wpływu na realne ponoszenie przez Skarb Państwa odpowiedzialności, zwłaszcza gdy dochodzi do pogwałcenia wartości o tak istotnym znaczeniu, jakim jest wolność osobista (art. 41 ust. 1 Konstytucji RP), co w demokratycznym państwie prawa jawi się z kolei jako elementarny aspekt uczciwości organów władzy wobec obywatela poszkodowanego działaniem tej władzy.

Niezależnie, czy potraktujemy prawo do informacji procesowej opisane w art. 16 k.p.k. jako autonomiczną zasadę, regułę procesu, ideę czy element zasady rzetelnego procesu, to z pewnością pełni ona nadrzędną rolę dla oceny tego aspektu postępowania. Prawo do informacji jest emanacją lojalności organów postępowania

⁶ <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatdruki/11068/druk/239.pdf> (dostęp: 16.07.2025 r.).

⁷ <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12390959/katalog/13091021#13091021> (dostęp: 16.07.2025 r.).

⁸ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-prawo-karne-projekt-opinia> (dostęp: 16.07.2025 r.).

wobec jego uczestników, określa standard i kierunek rozwoju modelu postępowania karnego⁹. Informowanie uczestników postępowania o ich prawach i obowiązkach to respektowanie ich podmiotowości, konstytucyjnie zagwarantowanej (art. 30 Konstytucji RP), a zatem także prawo, od którego wszystko się zaczyna, warunkujące podejmowanie świadomych decyzji co do udziału w postępowaniu odszkodowawczym¹⁰.

Dość w końcu wspomnieć, że w literaturze przedmiotu wskazuje się na szereg funkcji prawa do informacji, których tutaj nie można zbagatelizować: gwarancyjnej (zabezpieczającej korzystanie z uprawnień), informacyjnej (przekazanie informacji o uprawnieniach i obowiązkach we wszystkich stadiach i rodzajach postępowań), porządkowej (usystematyzowanie czynności procesowych) i wychowawczej (społeczny odbiór postępowania i reguł im rządzących)¹¹.

Warunki dochodzenia odpowiedzialności państwa za naruszenie podstawowych praw i wolności jednostki przez organy władzy publicznej w związku ze specyficznym rodzajem działalności, jakim jest postępowanie karne i występującym tu szczególnym podmiotem zobowiązanym, czyli Skarbem Państwa, muszą łącznie prowadzić do uwzględnienia odmienności tych stosunków od relacji pomiędzy podmiotami prywatnymi w obrocie cywilnoprawnym. Organy państwa nie mogą bowiem przyznawać sobie prawa do podjęcia decyzji, czy poinformują poszkodowanego o prawie i terminie dochodzenia roszczeń odszkodowawczych, a zatem decydować, w których sprawach umożliwią wypłacenie rekompensaty za własne uchybienia¹². W tym wypadku konsekwencje wynikające z ukształtowania instytucji pouczenia o prawie do odszkodowania i zadośćuczynienia w systemie prawnym mogą mieć istotny wpływ na skuteczność ochrony praw podmiotowych, a wśród nich przecież i tych, które korzystają bezpośrednio z gwarancji konstytucyjnych (art. 77 ust. 1 Konstytucji RP). Charakter prawny postępowania o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie i unormowanie tego postępowania kompleksowo na gruncie procedury karnej a nie regulacji cywilnej, każe dodatkowo

⁹ S. Szołucha, 2. *Miejsce zasady prawa do informacji prawnej w systemie zasad polskiego procesu karnego* [w:] *Jawność procesu karnego*, red. J. Skorupka, Warszawa 2012.

¹⁰ O. Trocha, 3. *Prawo, od którego wszystko się zaczyna - prawo do informacji* [w:] *Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2015.

¹¹ J. Kosowski, *Zasada informacji prawnej w polskim procesie karnym w świetle art. 16 k.p.k.*, Warszawa 2011, s. 38–39.

¹² K. Wiśniewska, 2.1. *Termin przedawnienia roszczeń* [w:] *Model odpowiedzialności Skarbu Państwa za stosowanie środków penalnych i procesowych wobec jednostki*, Kraków 2020.

sądzić, że zamiarem ustawodawcy i kierunkiem wykładniczym omawianych norm, jest nadanie im jak najbardziej gwarancyjnego charakteru¹³.

Wymaga w tym zakresie szczególnego zaakcentowania stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, który stwierdził, iż „Regułą powinno być (...) kształtowanie odpowiedzialności władzy publicznej w oparciu o ogólny standard odpowiedzialności odszkodowawczej, ochronny dla poszkodowanego i zgodny z zasadą pełnego odszkodowania, a wyjątkiem – zawsze dostatecznie mocno uzasadnionym w wartościach konstytucyjnych – czynienie odstępstw w tym zakresie. Bez wątplenia istnieją też sfery działalności władzy publicznej, w ramach których ze względu na rodzaj chronionych interesów osób poszkodowanych – z jednej strony, oraz charakter działań sprawczych – z drugiej strony, gwarancje odpowiedzialności odszkodowawczej władzy publicznej powinny doznawać silniejszej ochrony, a już na pewno ze szczególną ostrożnością należy podchodzić do wszelkich prób limitowania takiej odpowiedzialności”¹⁴.

Nieobojętny na kontekst interesu publicznego przy ocenie warunków dochodzenia do odszkodowania i zadośćuczynienia jest również Sąd Najwyższy, który w jednym z orzeczeń traktujących o terminie przedawnienia wskazał, że nie można regulacji procesowej postrzegać i sprowadzać wyłącznie do interesu majątkowego Skarbu Państwa, ale należy dostrzegać wśród kryteriów zasady współżycia społecznego oraz cele omawianej instytucji¹⁵.

Pouczenie w zakresie omawianych instytucji nie jest tylko uzasadnione „miarą potrzeby” w rozumieniu art. 16 § 2 k.p.k., ale winno być obowiązkiem procesowym, obwarowanym konsekwencjami opisanymi w § 1 omawianego przepisu, gdyż w przeciwnym razie nie możemy mówić o regułach uczciwej gry (lojalności, rzetelności), potęgowanych dodatkowo specyficzną nierównością stron, gdy jedną z nich jest

¹³ T. Woźny, *Charakter prawny postępowania o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie*, PiP 2004, nr 8, s. 61-70; M. Żbikowska, *Obowiązek pouczenia o prawach i obowiązkach oraz konsekwencje jego niedopełnienia w kodeksie postępowania karnego*, Prok. i Pr. 2015, nr 11, s. 82-98.

¹⁴ Wyrok TK z 1.09.2006 r., SK 14/05, LEX nr 208351.

¹⁵ Postanowienie SN z 30.09.2015 r., II KK 87/15, LEX nr 1827129. Zob. D. Czerniak, *Granice obowiązywania zasady ignorantia iuris nocet w polskim procesie karnym* (w:) *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis* 2015, vol. 4 (1), s. 201. Autorka również dostrzega, iż zasadę *ignorantia iuris nocet* należy traktować jako *ultima ratio*, zwłaszcza przez pryzmat roli, jaką odgrywa prawo karne, zabezpieczające ochronę najważniejszych dóbr społecznych.

profesjonalny przedstawiciel państwa (prokuratury)¹⁶. Dotychczasowa regulacja, co trzeba wyraźnie podkreślić, w żadnym aspekcie nie przeciwdziała ponoszeniu przez strony i innych uczestników skutków nieznajomości prawa, w sposób nieakceptowalny przerzucając ciężar dochodzenia roszczeń na poszkodowanego, wbrew regułom wpływających z art. 77 ust. 1 Konstytucji RP. Warto tu odnotować inne stanowisko najwyższej instancji sądowej, wprowadzie wypowiedziane na gruncie pouczenia o warunkach uruchamiania innego etapu procedury, jakim jest postępowanie kasacyjne, ale nie tracące wcale na aktualności w obszarze przedmiotowych rozważań. W tym sensie, „prawo procesowe nie może być stosowane w sposób minimalizujący znaczenie i sens ustanowionych w interesie strony zasad i postanowień, określających warunki korzystania przez nią z uprawnienia procesowego, i to pod pozorem egzekwowania reguły *ignorantia iuris nocet* wtedy, kiedy jej stosowanie wyłącza zasada informacji procesowej określona w art. 16 k.p.k.”¹⁷. Jeśli zaś na poziomie obowiązków informacyjnych w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw staramy się dopełnić najwyższych standardów¹⁸, to jakie znajdujemy podstawy do różnicowania osób oczywiście niesłusznie skazanych? Jeśli odwołujemy się wyłącznie do reguł ogólnych, jakie wyznacza dyrektywa 2012/13 UE¹⁹, to miejmy na uwadze, że mimo brzmienia ustawy procesowej i niezasadnego używania w rozdziale 58 k.p.k. pojęcia „oskarżony”, mamy tu do czynienia z osobą poszkodowaną, ofiarą oczywiście niesłusznego działania organów procesowych. Co więcej, cytowana dyrektywa określa wyłącznie standardy minimalne, zaś standard ochrony nigdy nie powinien być niższy od standardów przewidzianych w EKPC²⁰, zgodnie z wykładnią dokonaną w

¹⁶ P. K. Sowiński, *Nocet vel non nocet? Polemicznie o zasadzie ignorantia iuris nocet w realiach polskich procedur sądowych*, Prok. i Pr. 2024, nr 11-12, s. 17; S. W. Gładych, *Postrzeganie zasady ignorantia iuris nocet w orzecznictwie polskich sądów i doktrynie oraz jej źródło w rodzimej kulturze prawnej*, Prok. i Pr. 2023, nr 10, s. 119-139; Por. M. Żbikowska, *Obowiązek pouczenia o prawach i obowiązkach oraz konsekwencje jego niedopełnienia w kodeksie postępowania karnego*, Prokuratura i Prawo 2015, nr 11, s. 88. Autorka stoi wręcz na stanowisku, iż zasada opisana w art. 16 k.p.k. przełamuje regułę *ignorantia iuris nocet* w polskim systemie prawa.

¹⁷ Postanowienie SN z 21.10.2004 r., II KZ 46/04, LEX nr 134729.

¹⁸ Por. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. U. UE. L. z 2012 r. Nr 315, str. 57).

¹⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz. U. UE. L. z 2012 r. Nr 142, str. 1; dalej: dyrektyw 2012/13 UE).

²⁰ Konwencja O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.; dalej: EKPC).

orzecnictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (motyw nr 40 dyrektywy 2012/13 UE)²¹.

W myśl orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, art. 77 ust. 1 ustawy zasadniczej wyraża myśl ogólną, że „bezprawne wyrządzenie szkody przez władzę publiczną daje prawo do odszkodowania. Jest to prawo konstytucyjne”²². Kreuje to gwarancję, że ekonomiczny skutek błędów czy pomyłek organów władzy publicznej nie będzie obciążał osoby poszkodowanej. Przepis ten przenosi ciężar ryzyka związanego z nieprawidłowym i szkodliwym dla obywateli działaniem władzy publicznej z jednostki na państwo. Przyjęcie przez ustawodawcę innego założenia każdorazowo stoi w opozycji do natury i właściwości dochodzonego roszczenia, a także celu społecznego i gospodarczego praw podmiotowych, będących źródłem tych konkretnych roszczeń²³. Nie można zapominać, że skorzystanie z omawianych uprawnień procesowych aktualizuje się w momencie wyrządzenia szkody przez funkcjonariusza publicznego w toku toczącego się postępowania represyjnego, co wymagałoby od ustawodawcy szczególnej lojalności i transparentności.

O potrzebie regulacji stosownego pouczenia, przekonuje również sama konstrukcja terminu dla dochodzenia przedmiotowych roszczeń wobec Skarbu Państwa, opisanego w art. 555 k.p.k. Nie powielając już w tym miejscu rozważań o braku gwarancyjności długości tego terminu i konieczności przywrócenia okresu 3 lat przedawnienia, warto również zaakcentować inne aspekty braku pouczenia w tym zakresie. Zgłoszenie żądania odszkodowawczego po upływie terminu z art. 555 k.p.k., także z powodu braku pouczenia, prowadzi do oddalenia żądania odszkodowawczego w razie podniesienia zarzutu przedawnienia przez prokuratora i organ uprawniony do reprezentowania Skarbu Państwa. Uprawniony może jeszcze bronić się przed skutecznością takiego zarzutu, ale jest to wówczas uzależnione od oceny, czy nie doszło do naruszenia zasad współżycia społecznego w ujęciu art. 5 k.c.²⁴. Ta ocena musi być przy tym dokonana wszechstronnie i uwzględniać całokształt okoliczności ustalonych w danej sprawie²⁵. Jak podkreśla się na tę okoliczność w orzecnictwie, ewentualne zastosowanie art. 5 k.c. w razie zgłoszenia przez prokuratora zarzutu

²¹Wyrok ETPC z 19.12.1989 r., 9783/82, Kamasiński v. Austria, HUDOC; Wyrok ETPC z 19.12.1989 r. 10964/84, Brozicek v. Włochy, HUDOC.

²² Wyrok TK z 23.09.2003 r., K 20/02, LEX nr 80984.

²³ Wyrok TK z 24.02.2009 r., SK 34/07, LEX nr 481989.

²⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 z późn. zm.; dalej: k.c.).

²⁵ Wyrok SN z 26.04.2018 r., V KK 391/17, LEX nr 2495985. Zob. D. Świecki [w:] B. Augustyniak, K. Eichstaedt, M. Kurowski, D. Świecki, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2025, art. 555.

przedawnienia ma dopiero otworzyć drogę do merytorycznego zbadania wniosku, nie przesądzać o wyniku sprawy. To dalej oznacza, że sygnalizowana, niewątpliwa niesłuszność skazania, tymczasowego aresztowania czy zatrzymania, a przy tym poczucie krzywdy czy niesprawiedliwości nie stanowią wystarczających przesłanek do uznania, że podniesiony przez prokuratora zarzut przedawnienia roszczenia o odszkodowanie jest sprzeczny z zasadami współżycia społecznego. W świetle orzecznictwa okazuje się zatem, że okolicznościami usprawiedliwiającymi przekroczenie omawianego terminu (także z powodu braku stosownych pouczeń) są tylko te całkowicie niezależne od woli wnioskodawcy: długotrwała obłożna choroba, całkowity upadek sił powodujący konieczność zapewnienia opieki osoby trzeciej w sprawach codziennej egzystencji, choroba psychiczna, ubezwłasnowolnienie, długotrwały pobyt za granicą połączony z niemożnością nawiązania kontaktu z krajem²⁶, brak realnej możliwości (prawnej lub faktycznej) zgłoszenia żądania w okresie biegu terminu przedawnienia, o jakim mowa w art. 555 k.p.k.²⁷, obiektywne i poważne przeszkody²⁸. Dopiero wadliwe pouczenie lub udzielenie informacji, która mogłaby spowodować błędne przekonanie co do terminu wykonania czynności może stanowić przeszkodę dla oddalenia wniosku o odszkodowanie i zadośćuczynienie w konsekwencji stosowania reguły *ignorantia iuris nocet*, nie zaś sam brak pouczeń. Sąd wówczas nadal ma jednak obowiązek rozważenia znaczenia tej okoliczności oraz ustalenia, czy nie usprawiedliwia ona uchybienia i nie nakazuje nieuwzględnienia zarzutu przedawnienia, jako uczynionego sprzecznie z zasadą wyrażoną w art. 5 k.c.²⁹. Nie jest to zatem rozwiązanie, które może obywatela satysfakcjonować, zważywszy, że na gruncie obecnie obowiązującej ustawy jako problematyczne nie jawi się tylko błędne pouczenie, ale przede wszystkim jego całkowity brak.

Z uwagi na powyższe zastrzeżenia, należałoby wyposażyć podmioty uprawnione (zatrzymanego, tymczasowo aresztowanego i skazanego) w informację procesową o przysługującym prawie i terminie dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie, zatrzymanie, w tym celu proponując poniższe zmiany:

1) Art. 244 § 5 k.p.k. powinien otrzymać brzmienie:

²⁶ Postanowienie SN z 3.01.2019 r., III KK 213/18, LEX nr 2602127.

²⁷ Wyrok SA we Wrocławiu z 31.01.2013 r., II AKa 391/12, LEX nr 1286709.

²⁸ Wyrok SA we Wrocławiu z 27.03.2014 r., II AKa 65/14, LEX nr 1451882.

²⁹ Wyrok SN z 11.07.2002 r., IV KK 172/02, LEX nr 74812.

Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wzór pouczenia, o którym mowa w § 2, zawierającego w szczególności informacje o przysługujących zatrzymanemu uprawnieniach: do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, do złożenia oświadczenia i odmowy złożenia oświadczenia, do otrzymania odpisu protokołu zatrzymania, do dostępu do pierwszej pomocy medycznej, jak również o prawach wskazanych w § 2, w art. 245, art. 246 § 1 oraz art. 612 § 2 oraz informację o treści art. 248 § 1 i 2, **a w razie oczywiście niesłusznego zatrzymania o prawie i terminie dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia**, mając na względzie konieczność zrozumienia pouczenia także przez osoby niekorzystające z pomocy pełnomocnika.

2) Art. 263 § 8 k.p.k. powinien otrzymać brzmienie:

Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wzór pouczenia o przysługujących oskarżonemu w wypadku zastosowania tymczasowego aresztowania uprawnieniach: do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, do informacji o treści stawianych zarzutów, do przeglądania akt w części zawierającej treść dowodów wskazanych we wniosku o tymczasowe aresztowanie, do dostępu do pierwszej pomocy medycznej, jak również uprawnieniach wskazanych w art. 72 § 1, art. 78 § 1, art. 78a § 1, art. 249 § 5, art. 252, art. 254 § 1 i 2, art. 261 § 1, 2 i 2a oraz art. 612 § 1, **a w razie oczywiście niesłusznego tymczasowego aresztowania o prawie i terminie dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia**, mając na względzie konieczność zrozumienia pouczenia także przez osoby niekorzystające z pomocy obrońcy.

3) Art. 300 § 1 k.p.k. powinien otrzymać brzmienie:

Przed pierwszym przesłuchaniem poucza się podejrzanego o jego uprawnieniach: do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, do informacji o treści zarzutów i ich zmianach, do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, do korzystania z pomocy obrońcy, w tym do wystąpienia o obrońcę z urzędu w wypadku określonym w art. 78 i art. 78a, oraz o treści art. 202, art. 214, art. 215, art. 257 § 1 i 2, art. 259, art. 316, art. 338b, art. 360, art. 361 i art. 374 § 1, o treści przepisów dotyczących środków zapobiegawczych, o których mowa w rozdziale 28, innych niż tymczasowe aresztowanie, o uprawnieniu do końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania przygotowawczego, jak również o uprawnieniach określonych w art. 23a § 1, art. 72 § 1, art. 156 § 5 i 5a, art. 301, art. 335, art. 338a i art. 387 oraz o obowiązkach i konsekwencjach wskazanych w

art. 74, art. 75, art. 133 § 2, art. 138 i art. 139, **a w razie oczywiście niesłusznego skazania o prawie i terminie dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia.**

Ponadto podejrzanego, który nie ukończył 18 lat, poucza się o treści art. 76, art. 76a i art. 299b oraz o treści art. 212 Kodeksu karnego wykonawczego, a także o roli organów uczestniczących w postępowaniu karnym. Pouczenie należy wręczyć podejrzanemu na piśmie; podejrzanemu otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem. Jeżeli podejrzanemu nie ukończył 18 lat to pouczenie wręcza się również przedstawicielowi ustawowemu lub osobie, pod której pieczęcią podejrzanemu pozostaje, albo innej osobie wskazanej albo wyznaczonej, o której mowa w art. 76a, która otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem.

4) Art. 607l § 3 k.p.k. powinien otrzymać brzmienie:

W wypadku zatrzymania osoby, której nakaz europejski dotyczy, należy ją niezwłocznie pouczyć o jej uprawnieniach: do uzyskania informacji o treści nakazu europejskiego, o możliwości wyrażenia zgody na przekazanie, o możliwości złożenia oświadczenia w przedmiocie przekazania, do korzystania z pomocy obrońcy, do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, do przeglądania akt w zakresie dotyczącym przyczyn zatrzymania, do dostępu do pierwszej pomocy medycznej i do obecności na posiedzeniu, o którym mowa w § 1, jak również o uprawnieniach określonych w § 3, w art. 72 § 1, art. 78 § 1, art. 78a § 1, art. 202, art. 215, art. 257 § 1 i 2, art. 259, art. 261 § 1, 2 i 2a, art. 360, art. 361, art. 612, **a w razie oczywiście niesłusznego zatrzymania i tymczasowego aresztowania o prawie i terminie dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia** oraz o treści art. 607k § 3 i 3a, a także o treści przepisów dotyczących środków zapobiegawczych, o których mowa w rozdziale 28, innych niż tymczasowe aresztowanie, a jeśli osoba, której nakaz europejski dotyczy, nie ukończyła 18 lat - ponadto o treści art. 76, art. 76a oraz o treści art. 212 Kodeksu karnego wykonawczego, a także o roli organów uczestniczących w postępowaniu karnym. Pouczenie należy wręczyć na piśmie; otrzymanie pouczenia potwierdza się podpisem. Jeżeli osoba, której nakaz europejski dotyczy, nie ukończyła 18 lat, pouczenie wręcza się również przedstawicielowi ustawowemu lub osobie, pod której pieczęcią osoba, której nakaz europejski dotyczy, pozostaje, albo innej osobie wskazanej albo wyznaczonej, o której mowa w art. 76a, która otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem.

W związku z powyższym poddaję uprzejmie pod rozagę zmianę także wydanych na podstawie wyżej zakreślonych delegacji rozporządzeń, zawierających odpowiednie pouczenia i wyjaśnienia.

Celem postulowanej w tym miejscu regulacji, która przewidywałaby dostęp do informacji procesowej o przysługującym uprawnieniu do odszkodowania i zadośćuczynienia, nie jest tylko zapewnienie uprawnienia do skutecznego dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia osobom poszkodowanym niewątpliwie niesłusznymi działaniami organów państwa, ale również odbudowywanie zaufania społeczeństwa do działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Z tej racji, brak dotychczas przedmiotowego pouczenia, zarówno w rozporządzeniu wydanym na podstawie art. 244 § 5³⁰, jak również w rozporządzeniach, do których odsyła delegacja z art. 263 § 8³¹, art. 300 § 4³² i art. 607l § 3 k.p.k., wymaga koniecznej interwencji legislacyjnej³³. Nie ma tu również zastosowania art. 16 § 1 k.p.k., gdyż organ prowadzący postępowanie nie jest tu obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciążących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach. Oznacza to zatem, że brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie może wywoływać ujemne skutki procesowe dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy. W odniesieniu do art. 16 § 2 k.p.k. należy przypomnieć, że zgodnie z jego brzmieniem organ prowadzący postępowanie powinien w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciążących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach także w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie stanowi. Dotychczasowe orzecznictwo stoi jednak na stanowisku, że powinność udzielania informacji o przysługujących uczestnikom postępowania uprawnieniach i ciążących na nich obowiązkach dotyczy tylko takich uprawnień lub obowiązków, które łączą się bezpośrednio z treścią wydawanego orzeczenia, podejmowanej decyzji czy wykonywanej czynności. Powinność ta nie może obejmować wszystkich, zwłaszcza odległych, uprawnień czy obowiązków uczestników postępowania, np. informacji o

³⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 czerwca 2015 r. w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach zatrzymanego w postępowaniu karnym (Dz. U. poz. 835).

³¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 listopada 2024 r. w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach przysługujących oskarżonemu w wypadku zastosowania tymczasowego aresztowania (Dz. U. poz. 1663).

³² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 listopada 2024 r. w sprawie określenia wzorów pisemnych pouczeń o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego, pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. poz. 1658); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 listopada 2024 r. w sprawie określenia wzorów pisemnych wyjaśnień dla podejrzanego, pokrzywdzonego i świadka co do zakresu ich uprawnień i obowiązków oraz sposobu i warunków przesłuchania (Dz. U. poz. 1659).

³³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 listopada 2024 r. w sprawie określenia wzoru pisemnego pouczenia o uprawnieniach zatrzymanego na podstawie europejskiego nakazu aresztowania oraz wzorów pisemnych wyjaśnień co do zakresu uprawnień tego zatrzymanego (Dz. U. poz. 1660).

prawie do odszkodowania³⁴. Zgodnie z judykataми sądów, konstytucyjny charakter prawa do żądania zadośćuczynienia za niewątpliwe niesłuszne pozbawienie wolności lub zatrzymanie nie zwalnia uprawnionych z obowiązku respektowania przepisów regulujących sposób realizacji tego prawa, począwszy od terminowego zgłoszenia żądania, które ulega przedawnieniu, a także podjęcia ciężaru dowodzenia tegoż roszczenia. Z kolei, zbyt krótki okres przedawnienia roszczenia nie oznacza jeszcze, iż podniesiony przez prokuratora zarzut przedawnienia jest niezgodny z zasadami współżycia społecznego³⁵. Powyższe prowadzi do wniosku, iż w stanie *de lege lata* i w oparciu o ukształtowany kierunek orzecznictwa, tylko wyraźne przesądzenie przez ustawodawcę przedmiotowego obowiązku pouczenia, może zadośćuczynić prawie do informacji i szerzej prawie do rzetelnego postępowania, a prawo dochodzenia przedmiotowych roszczeń - uczynić realnym i skutecznym.

Nie wytrzymuje także krytyki argumentacja, że pouczenia nie mogą obejmować dalszych uprawnień, zwłaszcza zależnych od istnienia wielu złożonych przesłanek, w dodatku ocennych i wymagających analizy wielu dowodów i okoliczności. Wyjaśnieniem dla braku pouczenia poszkodowanego o przysługującym mu terminie dochodzenia roszczeń nie może być inny wyrażony w judykaturze pogląd, iż celem informacji jest również zapobieganie ujemnym następstwom, w tym zbędnym i absorbującym, a niekiedy także kosztownym czynnościom, zaś udzielenie informacji o prawie do odszkodowania bez dokładnej analizy sprawy mogłoby narazić wnioskodawcę na zbędne straty³⁶. Nie jest bowiem rzeczą ustawodawcy przesądzać *a priori*, na ile poszczególne postępowania następne są skomplikowane i od tej okoliczności, bez żadnych dodatkowych przesłanek, odmawiać obywatelowi prawa do informacji o przysługującym mu uprawnieniu procesowym, ograniczając w ten sposób realne dochodzenie tych roszczeń. Stanowisko sądów, iż nie jest powodem do nieuwzględnienia zarzutu przedawnienia fakt, że wnioskodawca nie został poinformowany o możliwości ubiegania się o odszkodowanie i zadośćuczynienie, uzasadnione argumentacją o możliwości realizowania swoich uprawnień z udziałem osób świadczących profesjonalną pomoc prawną, jest dodatkowym przerzuceniem

³⁴ Postanowienia SN z: 14.12.1979 r., IV KZ 194/79, OSNKW 1980, nr 1-2, poz. 19; 22.12.2010 r., II KK 290/10, LEX nr 735495.

³⁵ Wyrok SA w Gdańsku z 13.09.2012 r., II AKa 283/12, LEX nr 1236122.

³⁶ Postanowienie SN z 22.12.2010 r., II KK 290/10, LEX nr 735495.

ciężaru procesowego na podmiot poszkodowany przez niezasadną, nielegalną lub nieprawidłową działalność organu procesowego³⁷.

Nie jest też przekonującym argumentem dla braku pouczeń to, że prawo żądania odszkodowania nie pozostaje w bezpośrednim związku z toczącym się postępowaniem karnym, a dochodzimy go w odrębnym postępowaniu. Trzeba bowiem zauważyć, że postępowanie w przedmiocie odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie jest tylko jednym z kilku innych postępowań następnych, obok podjęcia postępowania warunkowo umorzonego, postępowania w zakresie ułaskawienia czy orzekania wyroku łącznego. Jak się okazuje, każde z tych wymienionych postępowań dopuszcza możliwość zainicjowania postępowania z urzędu (art. 549, art. 567 i art. 570 k.p.k.) bądź nie przewiduje tak krótkich terminów, które mogłyby udaremnić dochodzenie roszczenia. Dość zatem wspomnieć, że jedynie postępowanie w przedmiocie odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie jest inicjowane na wniosek poszkodowanego, w ściśle określonym terminie, na okoliczność uchybień organów procesowych względem zatrzymanego, aresztowanego czy skazanego. Każde z pozostałych postępowań nie jest bowiem wynikiem zaniedbań i naruszeń organu procesowego względem strony w procesie karnym, ale formą modyfikacji odpowiedzialności karnej wynikłej z zachowania oskarżonego już po wydaniu prawomocnego wyroku skazującego lub warunkowo umarzającego postępowanie³⁸. Jedynie postępowanie odszkodowawcze nie spełnia wspólnego dla pozostałych postępowań kryterium skutku procesowego, prowadzącego do zmiany lub uchylecia prawomocnych orzeczeń lub zaprzestania ich wykonywania w dotychczasowej postaci. Nie można zatem czynić analogii pomiędzy zakresem obowiązków informacyjnych organu procesowego na płaszczyźnie poszczególnych postępowań następnych, ze względu na odmienny zakres i cele tych postępowań.

Brak jest zatem funkcjonalnego związku pomiędzy naturą oraz celem społeczno-gospodarczym roszczenia o wynagrodzenie szkody spowodowanej niesłusznym skazaniem, tymczasowym aresztowaniem lub zatrzymaniem a brakiem zapewnienia równocześnie prawa do informacji o przysługującym prawie i terminie dochodzenia przedmiotowych roszczeń. Nieudzielenie wskazanej informacji procesowej, zwłaszcza

³⁷Wyrok SA w Katowicach z 7.12.2017 r., II AKa 509/17, LEX nr 2461347.

³⁸ Szerzej, M. Andrzejewski, *Instytucja wyroku łącznego na tle postępowań po uprawomocnieniu się orzeczenia*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2023, t. XVIII, s. 39-67.

przy roszczeniach pochodzących z deliktu władzy publicznej w zakresie wykonywania jej funkcji orzeczniczych, stwarza dodatkowe przeświadczenie w społeczeństwie o braku lojalności i elementarnej uczciwości organów, które wszakże wcześniej dopuściły się wobec obywatela istotnych naruszeń w zakresie konstytucyjnie zagwarantowanego prawa do nietykalności i wolności osobistej (art. 41 ust. 1 Konstytucji RP).

Mając na uwadze powyższe racje, stosownie do art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich³⁹, zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o dokonanie analizy przedstawionych w wystąpieniu problemów i rozważenie zainicjowania działań legislacyjnych w tym zakresie.

Będę nadto wdzięczny za poinformowanie mnie o treści stanowiska Pana Ministra zajętego w przedstawionej materii.

Z wyrazami szacunku

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

Do wiadomości:

- Pan Poseł Marek Ast Przewodniczący Komisji Ustawodawczej Sejmu RP (ePUAP);
- Pan Senator Krzysztof Kwiatkowski Przewodniczący Komisji Ustawodawczej Senatu RP (ePUAP).

³⁹ Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r., poz. 1264, t.j. z późn. zm.).